

(המשך סעיף ה) - עניין התפילה והחגים

הלשון תהיה מתואמת לחשיבה ולא תסור ממנה, ולא ידבר בתפילתו מתוך הרגל ושגרה כוזריר וכתוכי³⁹, אלא מחשבה ושיקול-דעת יהיו בכל מלה⁴⁰. שעתו זאת תהיה גרעין⁴¹ זמנו ופריו. יתר שעותיו תהיינה כדרכים המובילות אליה. הוא יבקש את קרבתה, שכן בה ידמה לרוחניים וירחק מן הבהמיים⁴². שלושה זמני תפילה אלה יהפכו להיות הפרי של יומו ולילו. ופרי השבוע - יום השבת, שכן הוא מוקדש לדבקות בדבר האלוהי⁴³ ולעבודתו בשמחה, לא בכניעה⁴⁴, כפי שהובהר.

הערות - ילמד עניים דרכו

- 39 חזרה על מילים ללא הבנה. עיין דוגמה נפלאה במאמר שני סוף סעיף כד.
- 40 שולחן ערוך או"ח א, ד: "טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה".
שולחן ערוך או"ח צח, א: "המתפלל צריך שיכוון בליבו פירוש המילות שמוציא בשפתיו. ויחשוב כאילו שכינה כנגדו. ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתישאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפילתו; ויחשוב כאילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוון בהם יפה לכל יכשל, קל וחומר לפני מ"ה הקדוש ברוך הוא שהוא חוקר כל המחשבות.
וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כוח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה.
ואם תבוא לו מחשבה אחרת בתוך התפילה, ישתוק עד שתבטל המחשבה.
וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים, ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. הגה: ויחשוב קודם התפילה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו".
- מורה נבוכים, ג, נא: "דע שכל המעשים האלה של עבודת ה', כגון קריאת התורה, התפילה ועשיית שאר המצוות אין מטרתם אלא שתרגיל עצמך לעסוק בציוויו יתעלה, ולא תעסוק בענייני העולם הזה, כאילו אתה עוסק בו יתעלה ולא בזולתו. כשאתה מתפלל בהנעת שפתיך בפנותך אל הקרי וחושב על מה שאתה קונה ומוכר, וקורא בתורה בלשונך כשלבך נתון לבניין ביתך מבלי שתחבונן במה שאתה קורא, וכן כל אימת שאתה עושה מצווה אתה עושה אותה באיבריך כמי שחופר חפירה בארץ או חוטב עצי הסקה מן היער מבלי להתבונן במשמעות המעשה הזה ולא במי שיצאה המצווה ולא מה תכליתו של המעשה - אזי אל תחשוב שהגעת אל התכלית, אלא תהיה אז קרוב למי שנאמר עליהם: 'קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם'".
- 41 ר"י אבן תבון: "לב זמנו ופריו". כלומר, זמן זה הוא עיקר ותכלית לשאר הזמנים וכך הוא גם משפיע על כולם ומרומם אותם.
- 42 התפילה היא עמידה לפני המלך וההתקשרות עמו בשבת, בקשה והודיה. עמידה זו מנתקת את האדם לרגע מכל העיסוקים החומריים ומכל תאוות החומר והנאותיו, והוא מתעלה להשתוקק לעניינים הרוחניים ולהתקשרות בבוא, עד כדי שרואה בצורכי החומר אמצעי בלבד כדי להשיג דבקות זו.
- 43 עיין מאמר ה סוף סעיף י.
- 44 מאמר ב, נ: "הכנעתך בימי התענית אינה קרובה אלא אלוהים יותר משמחתך בשבתות וימים טובים, כאשר שמחתך היא מתוך מחשבה וכוונה. וכשם שהתחנונים צריכים מחשבה וכוונה, כך השמחה במצוותו ותורתו צריכה מחשבה וכוונה, כדי שתשמח בעצם התורה מתוך אהבה למחוקקה. ותראה מה שהעדיף אותך בו, כשאתה כביכול אורחו, מוזמן אל שולחנו וחסדיו, ותודה על זאת בלבך

מסלול 1: יום 3, ג באלול	מסלול 3: יום א, ה באלול
מסלול 2: יום ד, ג באלול	מסלול 4: יום ג, ה באלול

סדר זה (של התפילות והשבתות) בנפש הוא כסדר המזון בגוף. [האישי-טוב] יתפלל למען נפשו ויזון למען גופו. ברכת התפילה תישאר עליו עד זמנה של תפילה אחרת, כמו שכוח ארוחת-הבוקר נשאר עד שהוא אוכל ארוחת-ערב. אבל הנפש הולכת ונערכת ככל ששעת התפילה מתרחקת ממנה בשל עסקי העולם הזה הבאים עליה, במיוחד כאשר ההכרח מביא אל חברת נערים, נשים ואנשים רעים⁴⁵, שאז הוא שומע מה שמעכיר את צלילות נפשו כגון מלים של ניבול פה ושירים שהנפש מתרוננת (=יוצאת מאיזון) מהם, והוא לא יוכל לשלוט בה. אך בשעת התפילה הוא יטהר את נפשו ממה שקרה בעבר ויכין אותה לעתיד.

וכן⁴⁶ אינו עובר שבוע בסדר זה מבלי שהנפש והגוף נמאסים, מאחר שבמשך השבוע הצטברו עודפים מעכירים שאין הוא מסוגל לטהרם ולנקותם אלא בדבקות בעבודת-ה' במשך יום תוך מנוחת הגוף. הגוף ישלים ביום השבת את מה שהחמיץ בששת הימים ויכין את עצמו לעתיד. גם הנפש תיזכר במה שהחמיצה בגלל עסק הגוף. באותו יום היא זוכה כביכול לטיפול וריפוי ממחלה קודמת והיא מתכוננת במה שידחה ממנה את המחלה בעתיד. זאת בדומה למה שאיוב היה עושה כל שבוע בילדיו, כמו שכתוב: "אולי חטאו בני" (איוב א', ה). אחרי-כן מתחיל שוב הטיפול החדשי שהוא זמן כפרה לכל תולדותם⁴⁷, כלומר, תולדות החדשים, מאורעות הימים, ככתוב: "כי לא תדע מה ילד יום" (משלי כ"ז, א). אחרי-כן מתחילים שלש רגלים⁴⁸.

אחרי-כן יום הצום המרום שבו מתנערים⁴⁹ מחטאי העבר. בו הוא משלים את כל מה שהחמיץ בימי השבועות והחדשים (=ביטול מצוות עשה). הנפש מתנערת מפיתויי תחושת-הלב, מכוח הכעס ומכוח התאוה⁵⁰. היא שבה כליל מן הסיוע שסייעה להם במחשבה ובמעשה. אם אין היא יכולה לשוב מהמחשבה - כי המחשבות גברו עליה

הערות - ילמד ענוים דרכו

- ובגלוי. ואם הגיעה עליצותך עד כדי שתזמר ותרקוד מתוך שמחתך בתורה דווקא, אזי אותה זמרה ואתו ריקוד הם עבודת ה' וקשר בינך ובין הדבר האלוהי. "ריה"ל חוזר על כך כאן, כיוון שמלך כוזר מצפה שהימים הקדושים יעברו דווקא בצום ותעניות, ואילו אנו מצוים בשבת דווקא להתענג. על כן מעיר ריה"ל שעבודת החסיד אינה מואסת בחיים אלא דווקא מכוונת לדבקות בתוך החיים.
- 45 מו"ר הגר"י שילת תרגם: "אנשים שאינם מהוגנים", והכוונה לעמי הארץ העוסקים בענייני החול והחומר, ולא דווקא אנשים רעים שפוגעים באנשים ועושים מעשים לא מוסריים. ור"י אבן תבון תרגם: רעים - כלומר חברים.
- 46 עתה יסביר ריה"ל מהו החוסר לגוף ולנפש שעדיין קיים בסדרי התפילה והאכילה של ימות החול, שאותו באה השבת להשלים.
- 47 מתוך תפילת מוסף ראש חודש.
- 48 בשבתות האדם בונה את ידיעת ה' בלימוד התורה. אבל התעוררות הרגש באה דווקא ברגלים, מפני שהם באים מפרק לפרק ומעוררים את האהבה והיראה, בפרט בעת העלייה למקדש וראיית פני ה'.
- 49 מו"ר הגר"י שילת תרגם: "אשר בו ההטהרות מחטאי העבר", כלשון הכתוב: "לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם" (ויקרא טז, ל).
- 50 שכל אלו מביאים לעבור על מצוות לא תעשה.

מתוך שזכרה מן העבר שירים וסיפורים ששמעה בימי נעוריה (המעוררים את התאווה) - היא מתנערת מן המעשים ומתנצלת על המחשבות⁵¹. היא מקבלת על עצמה שלא תזכיר אותן בלשון, כל שכן שלא תבצע אותן, ככתוב: "זמתי בל יעבר פי" (תהלים י"ז, ג). הצום שלו באותו יום הוא צום שבו הוא קרוב להידמות למלאכים⁵², כי הוא עובר עליו בענווה ובהכנעה, בעמידה ובכריעה, בשבח והלל, כשכל כוחותיו הגופניים צמים מהדברים הטבעיים, עסוקים בתורה, כאילו אין בו טבע בהמי. כן יהיה צומו של איש המעלה כאשר יצום, שיצומו העין, האוזן והלשון, והוא לא יעסיק אותם אלא במה שמקרב אל אלהים יתעלה⁵³. וכן באשר לכוחות הפנימיים כגון הדמיון, החשיבה וזולתם⁵⁴. ולזאת מתלווים המעשים הטובים.

שאלות מנחות:

✦ כיצד ניתן לבנות את היכולת שהדיבור יהיה רק על פי המחשבה והכוונה ולא על פי ההרגל? עיין על כך במורה נבוכים ג, נא ד"ה "מכאן ואילך"⁵⁵.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 51 גם במה שהאדם אינו מסוגל כרגע לתקן, עליו להתוודות כדי להצהיר שאין הוא רוצה בו באמת, ויבקש שלא יחשב לו הדבר לזדון, ויתפלל שה' יסייע לו בעתיד לשוב עליו בתשובה. ומפני זה אנו מתוודים בכל יום, אף שאנו יודעים שגם למחר נאמר את אותו וידוי, ואין זה בבחינת "אחטא ואשוב". עיקר הווידוי היומי הוא בהצהרה שהיינו רוצים לתקן את כל המעשים הללו אלא שאין בנו כוח עדיין, ועל כן אנו מבקשים שה' יאריך אפן ויסלח ויסייע לנו לשוב בעתיד.
- 52 לעיל בסעיף א אמר ריה"ל שאין ביכולתנו בעת הגלות לשאוף להגיע לחברת המלאכים, כמו שהיו הנביאים בעת שהיתה שכינה. אף על פי כן הוא מגלה לנו כאן, שיום אחד בשנה אנו מתעלים למדרגה זו. אמנם לא מתוך דכדוך ועצב, אלא מתוך שאנו מסוגלים להתעלות למדרגה זו, ליום אחד, באותו היום הקדוש. ומקורו מפרקי דר"א פרק מו: "ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפרים, אמר לפניו: ריבונו של עולם! יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים! מה מלאכי השרת אין להם קפיצין - כך הם ישראל עומדים על רגליהם ביום הכיפורים; מה מלאכי השרת אין להם אכילה ושתיה - כך ישראל אין להם אכילה ושתיה ביום הכיפורים; מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא - כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכיפורים; מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם - כך הם ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכיפורים..."
- 53 מטרת הצום אינה לשבור את הגוף ולענותו כדי לכפר על העוונות, אלא להעלות את מדרגתו למשך יום אחד, כך שימעט את עיסוקו ותשוקותיו החומריות ויחזק את תשוקותיו הרוחניות. וכן כתב המהר"ל בנתיב התשובה פרק ז: "כי התענית - הוא קדושה לאדם (=מנתקת אותו מהגשמיות). ולכך כאשר מתענה - הוא מקדש עצמו ומטהר עצמו מן החטא. ואין התענית שיהיה מצער עצמו כנגד תאוות החטא שנטה אחריה, שזה אינו, רק כי התענית בעצמו הוא קדושה לאדם, להיות בלא אכילה ושתיה כמו העליונים, ובוה מתקדש מן החטא. ולפיכך אותם בני אדם שמתענים, ואוכלים אחר שיוצאים מבית הכנסת בערבית (=לפני צאת הכוכבים) - לומר כי צערא בלבד קיבלו עליהם (ולא יום תענית, שאז נאסרים באכילה עד צאת הכוכבים), הרי אין הדבר הזה (נכון וראוי), שאין השם ית' רוצה שיהיה האדם מצער נפשו. רק (הוא רוצה) שישב בתענית ויקרא 'קדוש'. ואין תענית, רק אם שקעה עליו החמה, וזה נקרא שהוא יושב בתענית והוא קדוש (=שיום שלם נרמה למלאכים)".
- 54 שיעסיק אותם רק במה שיקרב אותו לה'.
- 55 "מכאן ואילך אחל להדריךך אל צורת התרגול, כדי שתשיג את התכלית הגדולה הזאת. הדבר

מסלול 1: יום 3, ג באלול	מסלול 3: יום א, ה באלול
מסלול 2: יום ד, ג באלול	מסלול 4: יום ג, ה באלול

- ✦ ריה"ל פותח בכך שהתפילה היא התכלית של היום, שכל היום מכוון אצל החסיד כדי להגיע אליה. אבל בהמשך נראה שהתפילה היא אמצעי לכל העשייה ביום, כעין גנרטור רוחני? האם התפילה היא אמצעי או מטרה?
- ✦ אם התפילה עניינה להתקרב לעולם הרוחני, מדוע בלב התפילה אנו עוסקים בבקשות גשמיות, "חיי שעה"?
- ✦ מדוע ריה"ל חוזר ומדגיש שעבודת החסיד "היא בשמחה ולא בכניעה" כאשר הוא מזכיר שיום השבת הוא פרי השבוע?
- ✦ מה יש בשבת שאין בתפילה? (שני דברים)
- ✦ בשבת יש גם מנוחה לגוף (ואכילה, שתייה ושינה). מדוע אין זה סותר את עבודת התפילה שעניינה "מתרחק מן הבהמיים"? האם איסור מלאכה הוא לגוף או לנפש?
- ✦ מה יש בחגים שאין בשבת ובתפילות יום חול? האם זה אורך החגים (שבעה ימים) או הדגש הגואה מפני שהחגים מגיעים לאחד הרבה זמן וההרגל לא שוחקם? אולי דבר אחר?
- ✦ מה מקומו של ראש השנה במהלך של ריה"ל? האם ניתן לדאוונו כ"הכנה לכיפור" ואת יום הכיפורים כרגל שיש לו הכנה של תשעה ימים? כיצד?⁵⁶
- ✦ האם מטרת ה"עינוי" ביום הכיפורים היא להכאיב לגוף? מה המשמעות של "להיות כמלאכים"? האם משה בסיני הרגיש בצער כשלא אכל ולא שתה? מדוע?
- ✦ ריה"ל מדבר על ארבעה מחזורים: המחזור היומי, המחזור השבועי, המחזור החודשי והמחזור השנתי. האם קיים מחזור נוסף, שמנקה גם את מה שהמחזור השנתי אינו מנקה? (עיין מאמר ב,ג) מדוע ריה"ל אינו מזכיר מחזור זה? (עיין לעיל בסעיף ב)

הערות - ילמד ענויים דרכו

הראשון שתשתדל לעשותו הוא שתרוקן את מחשבתך מכל דבר בשעה שאתה קורא קריאת שמע ומתפלל. אל תסתפק בכוונה בקריאת שמע בפסוק ראשון ומן התפילה בכרכה ראשונה. כאשר זה יעלה בידך וישתרש במשך שנים, השתדל לאחר מכן שכל אימת שאתה קורא בתורה או שומע אותה, אל תחדל מלפנות כל כולך ובכל מחשבתך להתבונן במה שאתה שומע או קורא. וכאשר גם זה ישתרש לך במשך תקופה, השתדל בכל מה שאתה קורא מכל דברי הנביאים תהיה מחשבתך נקייה (מהרהור בעניין אחר). אפילו בכל הברכות תתכוון להתבונן במה שאתה מבטא ולשים לב מה משמעותו... השתדל לאחר מכן להעסיק את מחשבתך בצרכיך או במותרות חייך, ובכלל תפעיל את מחשבתך במילי דעלמא בשעה שאתה אוכל או שותה, או שאתה בבית הכסא, או בשעה שאתה שח עם אשתך או בניך הקטנים או בשעה שאתה שח עם המון העם... בשעה שאתה לבדך בלי אף אחד ובשעה שאתה מתעורר על מיטתך - היהרר מאוד מאוד מלהפעיל את המחשבה בשעות יקרות אלה בדבר אחר מלבד אותה עבודת האל השכלית, והיא לקרב אל האל. זאת בעיני התכלית שעשוי להשיג אותה חכם שהכשיר עצמו לה בדרך זאת של תרגול."

56 "בהיותו קרוב" - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים; מנהג גאונים שבכל עשרת ימי תשובה אומרים גם את ברכת "אתה קדוש" כמו ביום הכיפורים. שבעה ימים קודם ליום הכיפורים מפרישים כהן גדול, ועוד.

מסלול 1: יום ג, ג באול	מסלול 3: יום א, ה באול
מסלול 2: יום ד, ג באול	מסלול 4: יום ג, ה באול